

Gönderim: 10.09.2020

Düzeltilme: 02.01.2021

Kabul: 27.01.2021

Tür: Derleme Makale

Dijital iletişim teknolojileri bağlamında açık ve uzaktan öğrenmenin kapsamı

Gaye TOPA ÇİFTÇİ^a

^a Dr. Öğretim Üyesi, Alanya Hamdullah Emin Paşa Üniversitesi, Antalya, Türkiye. ORCID: 0000-0003-2013-0956

Özet

Öğrenme ihtiyaçlarının farklılaşması ve dijital iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile açık ve uzaktan öğrenmenin kapsamı dinamik bir şekilde değişmektedir. Bu sebeple açık ve uzaktan öğrenme olanaklarından etkin ve işlevsel bir biçimde yararlanılabilmesi açısından kapsamın açıklanması önem kazanmaktadır. Bir kavramın kapsamını belirlemek için; o kavramın sınırları içindeki tüm anlamları, varlıkları ve etkilerini açıklamak gereklidir. Bu bağlamda; bu çalışmada dijital iletişim teknolojileri bağlamında gelişen açık ve uzaktan öğrenmenin kapsamını tanımlamak amaçlanmıştır. Bu araştırma tarama yöntemi ile yapılmış nitel bir durum çalışmasıdır. İncelemeler sonucunda; 21. yüzyılda öğrenmenin bir iletişim sürecine dönüştüğü, uzaktan öğrenmenin amacının bu iletişim süreçlerini öğrenme ihtiyaçlarını karşılamak isteyen her bir bireye, istenilen zamanda ve mekânda, bireyselleştirilebilen öğrenme olanakları ve etkileşimli ortamlarla bilgiyi ulaştırmak olduğu uzaktan öğrenmenin konusunun da bu iletişim süreçlerinin tasarlanması olduğu ortaya koyulmuştur. Özetle açık ve uzaktan öğrenmenin kapsamının her teknolojik gelişme ile zenginleştiği ve kapsamın dinamik bir yapıda olmasının öğrenme açısından en önemli unsur olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Dijital İletişim, Uzaktan Eğitim, Açık ve Uzaktan Öğrenme, İletişim Teknolojileri

The scope of open and distance learning in the context of digital communication technologies

Abstract

With the differentiation of learning needs and the development of digital communication technologies, the scope of open and distance learning is changing dynamically. For this reason, explaining the scope of open and distance learning becomes important in terms of effective and functional use of open and distance learning opportunities. In order to determine the scope of a notion, it is necessary to explain all the meanings, entities and effects within the frame of that notion. In this context, the aim of this study is to define the scope of open and distance learning in the sense of digital communication technologies.

This research is a qualitative case study conducted by reviewing method. As a result of the searches; it has been revealed that in the 21 century, learning has become a communication process; the goal of open and distance learning is to deliver these communication processes to each person who wants to fulfil their learning needs, at the desired time and space, with individualized learning opportunities and interactive environments. In this context; the scope of open and distance learning is the design of these communication processes. In brief, it was concluded that the scope of distance learning is enriched with every technological development and the dynamic structure of the scope is the most important element in terms of learning

Keywords: Digital Communication, Distance Education, Open and Distance Learning, Communication Technology

Kaynak Gösterme

Topa Çiftçi, G. (2021). Dijital iletişim teknolojileri bağlamında açık ve uzaktan öğrenmenin kapsamı. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi (AUAd)*, 7(1), 1-23

Giriş

Enformasyon çağı olarak adlandırılan 21. yüzyılın temel hammaddesi veridir. Veri, günlük ya da profesyonel yaşamda gözlemlenmesine karşın edinilmemiş ve eski bilgilerle sentezlenmemiş olgular veya henüz özümsemeyen gerçekler olarak tanımlanabilir. (Güçlü ve Sotirofski, 2006). Bilimdeki gelişmelerle eşgüdümlü olarak sürekli yenilerine ulaştığımız veriler, iletişim ve bilişim teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde eşzamanlı olarak tüm dünyaya yayılmaktadır. Buna karşın bu verilerin yararlı şekilde kullanılabilmesi için anlamlı bütünlere ulaşması gerekmektedir. Bunun için de verilerin belli bir amaç için özelleştirilip düzenlenerek enformasyona, sonrasında da deneyimler ve öğrenme/egitim yoluyla kazanılmış gerçeklere, becerilere ve görüşlere, kısacası bilgiye evrilmesi gereklidir.

Yaşam boyu durmaksızın yenileriyle karşılaşılan verileri kullanmak gerek profesyonel (iş, eğitim yaşamı) yaşamda gerekse gerçek (sosyal) yaşamda, gelişen dünyaya uyum sağlamak için bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu bağlamda bireyler yaşam boyu öğrenme ortamlarından yararlanmaktadır. Nitekim açık ve uzaktan eğitimin, verilerin ve enformasyonun amaca yönelik olarak düzenlenmiş haliyle öğrenmesine devam etmek isteyen bireylere, istedikleri zaman ve mekanda ulaştırılabilmesi olanağı olduğu, 2000’li yıllarda, yaşamın kabul görmüş bir gerçeğidir (Yüzer, 2013). Bu çerçevede uzaktan öğrenme ortamlarını, enformasyon çağının ham maddesi olan veriyi enformasyon ve bilgiye dönüştürerek yararlı şekilde kullanılması için insanlara aktarmanın yolu olarak görmek mümkündür. Veri ve enformasyonu bilgiye dönüştürmenin yanında, bu bilgileri özelleştirerek bilginin günlük bilgidan sanatsal bilgiye, açıklayıcı bilgidan pragmatik bilgiye ya da olgusal bilgidan kavramsal bilgiye dönüşmesi ve ayrıştırılarak bilginin her çeşidine ulaşılması uzaktan öğrenme ortamları ile mümkündür (Yüzer, 2013). Tüm bunlara ek olarak uzaktan eğitimin geleneksel eğitim öğretimden farklı şekilde bireyselleştirilebilmesi, zaman ve mekan bağımsızlığı sunması, farklı ortamlarla öğrenme deneyimleri yaratabilmesi uzaktan eğitimi demokratik, adil ve eşitlik sunan bir yapıya dönüştürmektedir (Eby, 2013). Özetle gerek formal gerek informal açık ve uzaktan eğitim – öğrenme etkinlikleri, özellikle 2000’li yıllarda internetin yaygınlaşması sonucunda gelişen dijital iletişim teknolojileri ile yaşamın temel yapı taşlarından biri olmuştur.

Dijital iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişim ile diğer her şey gibi açık ve uzaktan öğrenme de her açıdan değişikliğe uğramıştır. Tarihsel gelişimi sürekli olarak birbirlerine bağlı olarak gelişim ve değişim gösteren uzaktan eğitim ve iletişim teknolojileri, dijitalleşme ile birleşince kapsamı genişerek birbirine bağlı farklı bir alan yaratmıştır. Bu nedenle uzaktan öğrenmenin kapsamının yeniden açıklanması etkili ve verimli açık ve uzaktan öğrenme

etkinlikleri sağlanabilmesi için gerek öğrenenler, gerek kurumlar, gerekse alan açısından önem kazanmaktadır.

Araştırma Sorunsalı

Giriş bölümünde de belirtildiği üzere; 2000’li yıllarda dijital iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle özellikle mobil cihazların çoğalması ve internetin mobil teknolojilerle günlük yaşamın vazgeçilmez bir unsuru haline gelmesi, bu araçlarla daha işlevsel bir yapıya bürünen açık ve uzaktan eğitimin kapsamında da değişikliklere neden olmuştur. Dijital iletişim teknolojileri ile erişilebilen her türlü etkinlik informal öğrenme parçacığı haline bürünebilirken diğer yandan gereklilikleri yerine getirilmeden oluşturulan her türlü içerik de dijital dünyada uzaktan öğrenme etkinliği olarak sunulabiliyor. Bu bağlamda tasarlanacak etkinliklerin tasarlayanlar açısından amacına ulaşabilmesi, öğrenenler açısından da etkili olabilmesi için dijital iletişim teknolojileri çerçevesinde değişikliğe uğramış olan açık ve uzaktan eğitimin kapsamını tanımlamak önemli hale gelmektedir.

Bu çalışmanın amacı, dijital iletişim teknolojilerindeki gelişmelere bağlı olarak değişen açık ve uzaktan öğrenmenin kapsamını tanımlamaktır. Bir kavramın kapsamını belirlemek için; o kavramın sınırları içindeki tüm anlamları, olguları ve bireysel olayları açıklamak gereklidir. Çalışmanın ana amacına ulaşmak için aşağıda verilen araştırma soruları tartışılacaktır.

1. Açık ve uzaktan öğrenmenin amacı nedir?
2. Açık ve uzaktan öğrenmenin konusu nedir?
3. Açık ve uzaktan öğrenme etkinliklerinden kimler yararlanabilir?
4. Açık ve uzaktan öğrenme etkinlikleri hangi ortamlarda gerçekleştirilir?
5. Açık ve uzaktan öğrenme etkinlikleri nasıl gerçekleştirilir?

İlgili Alanyazın

Uzaktan Öğrenmenin Amacı ve Konusu

İnsanların barınma, beslenme gibi yaşamlarına devam edebilmeleri için gerekli süreçleri devam ettirebilmeleri edindikleri deneyimleri iletişim kanalıyla paylaşımlarına bağlıdır. Bu durum, bilgiyi alma ve yayma olgusunun insanlığın varoluşunun ilk dönemlerine kadar çekilebileceğini gösterir. Bilginin paylaşılması ihtiyacının, uzaktan eğitimi en başından beri etkileyen etmenlerden biri olması, uzaktan eğitimin temelini çok eski tarihlere dayandığına bir kanıt olarak gösterilebilir. Bu bağlamda yapılandırılmamış öğrenme çerçevesinde uzaktan

eğitim insanlık tarihinin çok eski dönemlerine kadar uzanır savı doğrudur. Buna karşın yapılandırılmış öğrenme çerçevesinde uzaktan eğitim çok daha sonraları gelişmiştir (Bozkurt, 2019). Bunun nedeni olarak, yapılandırılmış uzaktan eğitimin tasarlanabilmesi için yayılmasını sağlayacak teknoloji ögesinin de gelişmesi gösterilebilir (Yüzer, 2013). Bu sebeple uzaktan öğrenmenin amacını ve konusunu tanımlamak için iletişim teknolojileri bağlamında uzaktan eğitimin gelişimini açıklamak gerekli görülmüştür.

İletişim Teknolojileri Bağlamında Uzaktan Eğitimin Gelişimi

İletişim teknolojilerinin gelişimi bağlamında, uzaktan eğitim 5 ana döneme ayrılmaktadır (Moore ve Kearsley, 2012). Bu dönemler içinde yazılı belgelerle (mektup, gazete vb.) iletişim ilk dönemi, görsel işitsel araçlar (radyo ve televizyon vb.) sonraki dönemi, yüzyüze dersler ve videolarla desteklenen endüstriyel sistem yaklaşımı desteği üçüncü dönemi, bilgisayar desteği ile telekonferansların kullanıldığı ve etkileşimin arttığı dönem dördüncü dönemi ve internet/web uygulamaları da beşinci dönemi oluşturmaktadır. Bu çerçevede her teknolojik gelişme ile uzaktan eğitim de yeniden yapılanmış, amaçları, konusu ve kapsamı değişiklik göstermiştir. Başka bir deyişle teknoloji odaklı çözümlerin eğitimde yaşanan sorunlara çözüm olması algısı (Mishra, Koehler ve Kereluik, 2009; Rushby, 2013) ile uzaktan eğitim her teknolojik gelişme ile değişime uğramış ve yeni bir döneme girmiştir.

Uzaktan eğitim, ilk dönemlerinde belirli konularda sadece zamandan ve mekandan bağımsız olarak bireylere eğitim verilmesi olarak görülürken, 2000'li yılların başına denk gelen beşinci dönemde uzaktan eğitimin kapsamının gelişmesinden dolayı bu tanımlama yetersiz kalmış ve geçerliliğini kaybetmiştir.

Bunun temel nedeni zaman içindeki teknolojik gelişmelerle uzaktan eğitimde bir paradigma değişimi olmasıdır. İnternet ve web ortamlarının uzaktan eğitime girmesi ile beraber öğrenen merkezli olan ve eş zamansız etkileşim yanında eş zamanlı etkileşim sunan birçok farklı uygulama da gündeme gelmeye başlamıştır. Kaldoudi, Konstantinidus ve Bamidis (2010), internetin yaratıcı etkinlikleri desteklemesi, içerik temelli olabilmesi ve bireysel öğrenme deneyimleri sunması ile vurgunun eğitimden öğrenmeye doğru kaydığını belirtmektedir. Küresel olarak öğrenme yönüne doğru eğilim gösteren eğitim olgusu, internet ve web uygulamaları döneminde uzaktan eğitim uygulamalarının kapsamının genişlemesi, özelliklerinin çoğalması ile açık ve uzaktan eğitimi ana bir kavram haline getirmiştir.

Bunun bir başka sebebi de, teknolojiye meydana gelen gelişmelerin bilgi üretimini arttırması ve yaşamın buna göre şekillenmesidir. Bu şekil değişikliği gerek profesyonel gerekse

gerçek yaşamda etkilerini göstermekte ve durmaksızın devam eden değişimlere neden olmaktadır. Bu süreci yakından takip etmek ve bir parçası olmak, sosyal ve ekonomik alanlarda buna bağlı olarak meydana gelen değişim ve gelişime uyum sağlamak anlamına gelmektedir (Topa Çiftçi, 2018). Bu nedenle toplumda yaşanan değişimlere göre kendini geliştirebilme ve sahip olunan bilginin güncellenmesi için sürekli bir öğrenme süreci içinde olma ihtiyacı doğmaktadır. Bu durum küresel olarak eğitim yaklaşımlarında paradigma değişimi yaşanmasına yol açmıştır.

Dijital İletişim Teknolojileri ile Geleneksel Eğitimden Uzaktan Öğrenmeye Paradigma Değişimi ve Uzaktan Eğitimin Kapsamına Etkileri

Uzaktan eğitimde öğrenmeye doğru ilerleyen paradigma değişimi, geleneksel eğitim etkinliklerinde de kendini göstermiş, eğitim etkinlikleri öğrenme etkinliklerine evrilmiş; öğrenmede süreklilik yaşamda yadsınamaz bir unsur olmuş ve öğrenme yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Kısacası bilginin evrenselleşmesi ve sürekli gelişmesi belirli bir sürede gerçekleşen zorunlu eğitimi, sürekli öğrenme ihtiyacına dönüştürmüştür. Bu paradigma değişimine bağlı olarak, dinamik bir yapıya sahip olan uzaktan öğrenme geleneksel eğitimin önüne geçmiştir. Çünkü geleneksel eğitim sahip olduğu sınırlılıklarla ve durağan yapısıyla bu ihtiyaçları karşılayabilecek durumda değildir .

Geleneksel eğitim; belirli bir sürede, sabit bir ortamda, önceden planlanan konular dışına çıkmadan, sadece tasarlanan bilgilerin aktarılması ve eğitim alan bireylerin kağıt üzerinde değerlendirilme sürecidir. Ancak 21. yüzyıl yaşamında bu süreç bilginin yaşama aktarılması için yeterli ve işlevsel değildir. Geleneksel eğitimde bilindiği üzere hangi öğrenme öğretme kuramı benimsenirse benimsensin, eğitim kavramı “*bireylerde istedik ve planlı davranış değişikliği oluşturma süreci*” olarak algılanır. Geleneksel eğitim; otoritenin karar verdiği doğrular çerçevesinde bireyi şekillendirme ve yapılandırma, bir başka söylemle, köle haline getirme sürecidir (Eby, 2013). Geleneksel eğitim sisteminde, bireyde oluşturulması istenen davranışlar, toplumda baskın olan güç grupları tarafından planlanır. Birey davranışlarıyla üzerinde amaçlanan ve beklenen bu hedeflere ulaştığını açıkça göstermek zorundadır. Bu nedenle; bireyin zihinsel süreçleri, davranışlarını beklenen ve istenen biçimde şekillendirdiği sürece önemlidir. Bu süreçte öğrenen ve öğretene tanımları yerine öğrenci ve öğretmen tanımları kullanılır. Çünkü tarafların görevleri belirlenmiştir ve bunun dışına çıkamazlar. Öğrenci ve öğretmen etkileşiminin temel olmasına karşın tüm etkinlikler egemen güç olan ve öğrenci üzerinde tartışmasız baskısı bulunan öğretmen tarafından tasarlanır, yönlendirilir ve yönetilir.

Öğrenci başarısı ise öğrenme derecesi ve yaşamda öğretilenlerin işlevsel şekilde kullanımının değerlendirilmesinin aksine, öğretmenin gözlemleyebildiği öğrenci davranışlarına ya da sınav sonuçlarına bakılarak yorumlanır ve buna göre öğrenciye ne yapması gerektiği söylenir. Bu durum Ahmed'in 2013'te yaptığı çalışmada, "*Öğrenenler kendi öğrenmelerini kontrol edemezler, dersler, yöntemler ve değerlendirmeler ile ilgili tüm kararları öğreticiler alır.*" şeklinde vurgulamıştır.

Bunun yanında geleneksel eğitimde, bireysel öğrenmenin önemi sürekli vurgulanır; fakat bu sadece eğitim ilkelerinden biri olarak kalır. Bu ilkenin uygulanışı, eğitimin verildiği ortam genelindeki öğrencilerin çoğunluğunun yeteneklerine ve öğrenme hızlarına göre sabit içerikteki tasarım değişiklikleri olarak kendini gösterir. Eğitim sonundaysa tüm bireylerden aynı davranışı geliştirmeleri beklenir. Bir başka deyişle geleneksel eğitim bireyleri aynılaştırma süreci olarak kalır. Nitekim Duckworth (2009), bu konu hakkında öğreten temelli öğrenimin, öğrenenlerin gelişimini sınırladığını savunmuştur.

Ayrıca; geleneksel eğitim sisteminde, ekonomik ve siyasi olarak avantajlı konumda olanların, bilgiye çok daha kısa yoldan ulaşma ve kolaylıkla edinme olanakları vardır. Bilgi herkesin edinebileceği bir hak değildir. Eğitim almak için bunu hak etmeniz gerekir. Bu duruma en bilinen örnek bireyin belli sınavlarda belli bir notun üzerinde alarak seçilmesi gösterilebilir. Bireyin kendi öğrenmesi üzerinde herhangi bir tasarrufu yoktur ya da bu tasarruf çok sınırlı ölçüdedir. Öğretmen tek taraflı bir etkileşimle eğitimi sürdürür, çünkü tüm diğer noktaların yanında, uyulması gereken kurallar vardır ve öğrencinin itiraz hakkı sınırlıdır. Kısacası öğretmen bilgiyi dikte eder, öğrencilerin ise hedeflenen noktaya ulaşmaları için iki yolu vardır. Bunların ilki, öğrencinin bilgiyi dinliyor ve ediniyormuş gibi görünmesi iken ikincisi edinmemesidir.

Bu çerçevede bakıldığında, bir tarafta sürekli üretilen veriler ve bu verilerin iletişim teknolojileri sayesinde durmaksızın dünyaya yayılması ile bu verileri organize edilmiş enformasyon haline dönüştürerek yaşam boyu bilgi edinme ihtiyacı, bir diğer tarafta ise geleneksel eğitimin sözü edilen sınırlılıkları vardır. Bu bağlamda; 21. yüzyıl yaşamında öğrenme ve öğrenmenin yadsınamaz bir unsuru olarak açık ve uzaktan öğrenme etkinlikleri yaşamın kendisi haline gelmiştir. Artık uzaktan öğrenme, etkileşimli öğrenme ve iletişim ortamlarını tasarlayarak sadece doğal dünyayı anlamayı düzenlemek için kullanılmamakta, aynı zamanda insan gerçekliğini aydınlatmak için yeni bakış açıları ve anlayışları gündeme taşımaktadır (Eby, 2013). Bundan dolayı uzaktan eğitimin konusunu, amacını, kapsamını yeniden açıklamak gerekli hale gelmiştir. Uzaktan eğitimin konusu bu iletişim sürecinin

tasarlanmasıdır (Eby, 2013). Bu sürecin tasarlanabilmesi için, sunulacak içeriğin, bilgi ve yaşantıların, hem toplumun hem de öğrenenlerin ekonomik, sosyal, politik, kültürel ve bilişsel gerçeklerine dayalı değerlerle saptanması gerekir. Uzaktan öğrenme ortamlarının tasarımında, aşağıda sıralanan ölçütler çerçevesinde, sunulan hizmetlerin niteliklerini artırmak ve bu nitelikleri korumak önem kazanır (Kesim, 2007; Khan, 1997; Liu ve Hwang, 2009; Race, 1998; The World Association for Online Education - WAOE, 2006):

- Var olan kuram ve içeriği, araştırma çalışmalarına uyumlaştırabilmek
- Demokratik katılımın sağlanması için çoklu fırsatları oluşturabilmek
- Farklı uygulama stratejilerini geliştirebilmek ve yansıtabilmek
- Ayrımlı çalışanlarının bilgi ve becerilerini işe koşabilmek
- Teknolojik kaynakları araştırma sürecine uyumlaştırabilmek
- Çok kültürlü anlayışları oluşturabilmek
- Gerçek yaşantılara dayalı olarak uzaktan öğrenme ortamları tasarlayabilmek
- Uyun durum ve koşulları planlayarak hem kurumlar hem de bireyler arası etkileşimleri sağlayabilmek.

Uzaktan öğrenmenin konusu olan, öğrenmenin gerçekleşmesi için gerekli iletişim süreçlerinin tasarımının bu kadar geniş ölçütlerinin olmasının nedeni; uzaktan öğrenmenin demokratik açılımlarla, öğrenme ve iletişim etkinliklerinden herkesin eşit oranda ve adil şekilde yararlanmasına olanak sağlayacak ortamların tasarımını yapma misyonudur. Çünkü uzaktan öğrenme geniş kitlelere değil herkese ulaşmayı hedefler (Eby, 2013). Bu bağlamda; Eby (2013), uzaktan öğrenmenin temel amacını; *“öğrenme ve iletişim ilke ve temellerine dayalı olarak çok sayıda araştırmacı ve uygulayıcıyla iş birliği içerisinde, sayısal vatandaşlarının ayrımlı bir toplumda değerler dizisi değişimlerini oluşturacak liderler olarak yetişmelerini desteklemektir.”* şeklinde açıklamıştır.

Özetle; ister profesyonel yaşam için, ister gerçek yaşam için formal ve informal yollarla bireylere yaşamlarında ihtiyaç duydukları tüm bilgileri, eşit, adil, esnek ve dinamik bir yapı içinde sunarak, bireyleri edilgen olmak yerine sürekli öğrenen konumundan, kendi kendine yeten ve kendi sorumluluğunu alan etkin birey konumuna getirmek, uzaktan öğrenmenin amacıdır. Bu amaca ulaşabilmek için açık ve uzaktan öğrenme, eğitim kavramını bireyin gereksinme, beklenti, istek ve yetenekleri doğrultusunda öğrenme etkinliklerini tasarlayabileceği ve yürütebileceği, öğrenme etkinliklerini dört duvara ve belirli zaman dilimleri içine sıkıştırmayan, konu uzmanlarının kuramlarla şekillendirdiği bir iletişim süreci tasarlamak olarak ele alır. Moore ve Kearsley (2012), bu süreci belirli bir ana amaca hizmet

eden farklı öğrenme materyalleri ve iletişim şekilleri ile birbiriyle ilişkili parçalardan oluşan bir sistem yaklaşımı olarak tanımlarken; Bozkurt (2019), uzaktan eğitimi bir sistem yaklaşımı çerçevesinde yürütülen planlı ve amaçlı uygulamalar bütünü olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda uzaktan öğrenmenin kapsamı ise; öğrenenlerin birbirlerinden ve öğrenme kaynaklarından zaman ve/veya mekan bağlamında uzakta olduğu, birbirleriyle ve öğrenme kaynaklarıyla etkileşimlerinin iletişim sistemlerine dayalı olarak gerçekleştirildiği öğrenme süreci (Aydın, 2011) olarak tanımlanmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Dijital iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişimin, uzaktan öğrenmenin kapsamına etkilerini incelemek amacıyla yapılan bu araştırma, nitel olarak desenlenmiş bir durum çalışması olarak alanyazın tarama tekniği ile yapılmıştır (Baumeister ve Leary, 1997). Alanyazın tarama çalışmalarının temel nedeni bilimin birikimlilik özelliğinden yararlanmak için daha önce yapılmış kavramsal tartışmalar çerçevesinde var olan durumu ortaya koymak ve yeni araştırma gereksinimlerini belirginleştirmektir. Alanyazın tarama modellerinde araştırma sorunsalına uygunluğuna göre beş farklı teknik kullanılabilir. Bu araştırma geleneksel alanyazın taraması ile yapılmıştır. Geleneksel alanyazın tarama tekniği, araştırma sorunsalına ilişkin, alanyazında zaman içinde dağıtık biçimde oluşan bilginin bütün olarak ele alınarak incelenmesi yoluyla tartışılan konular arasında bir bağ kurularak bir senteze ulaşılmasıdır (Baumeister ve Leary, 1997). Bir başka tanımla, geleneksel alanyazın taraması toplu değerlendirmeler yaparak ulaşılan sonuçları karşılaştırmak, bir bütün olarak sunmak ve alandaki eksiklikleri saptamaktır.

Araştırma Alanı ve Veri Toplama Süreci

Bu çalışmada ilk olarak tarihsel gelişim sürecinde açık ve uzaktan eğitimin kapsamının tanımlandığı çalışmalar ele alınmıştır. Araştırmanın devamında açık ve uzaktan eğitimin kapsamının dijital iletişim teknolojileri bağlamında tanımlanabilmesi için, internetin dijital iletişim teknolojilerine entegre olması ile kullanımının yoğunlaşmasından dolayı yeni bir dönem kabul edilen, 2000 yılı sonrası yapılan çalışmalar, araştırma alanı olarak saptanarak incelenmiştir.

Veri Analizi

Bu araştırmada verilerin analizi, alanyazın tarama modellerinde sıklıkla kullanılan betimsel analiz yöntemi ile yapılmıştır (Strauss ve Corbin, 1990). Betimsel analiz, analiz için bir çerçeve oluşturma, tematik çerçeveye göre verileri işleme, bulguları tanımlama ve yorumlama olmak üzere dört aşamadan oluşur (Kitzinger, 1995; Kvale, 1994). Bu araştırmanın temaları, araştırma sorunsalı bağlamında yapılan alanyazın incelemeleri çerçevesinde oluşturulmuş ve araştırmanın alt amaçlarına yansıtılmıştır. Ayrıca verilerin yorumlanmasında nitel araştırmaların doğası gereği öz deneyimsel bir yaklaşımdan yararlanılmıştır (Douglass ve Moustakas,1985; Moustakas, 1990; Bozkurt, 2019a).

Araştırmanın Güçlü ve Sınırlı Yönleri

Bu araştırmada, alanyazın tarama ölçütleri olarak sunulan kapsamlılık, eleştirelilik, özümseyicilik, güncellik, sistemlilik ve bütünselliğin (Connelly, 2016) sağlanması çalışmanın güçlü yönüdür. Bununla birlikte betimsel analiz yönteminin doğası gereği erişilen veriler arası neden-sonuç ilişkilerinin açıklanması sayesinde kavramsal karşılaştırmaların yapılması, yorumlamaların niteliğini arttırmaktadır. Buna karşın araştırma nitel çalışmanın genel sınırlılıklarını içermektedir. Açık ve uzaktan eğitimde yapılan çalışmaların çok fazla alt alana ayrılmasından dolayı konunun sadece dijital iletişim teknolojileri bağlamında kapsamının tanımlanması şeklinde çerçevlendirilmesi ise araştırmanın sınırlılıklarından birisidir. Ayrıca Covid-19 pandemi sürecinin eğitime etkileri ile yapılan telafi etkinliklerinin uzaktan eğitimin genel kapsamı dışında acil uzaktan eğitim (emergency remote education) uygulamaları şeklinde tasarlanması sebebiyle 2020 yılı verilerinin araştırma sentezine eklenmemesi de çalışmanın bir başka sınırlılığıdır.

Bulgular ve Yorumlar

Uzaktan Öğrenmenin Kapsamı

Amacında daha nitelikli yaşam hedefi bulunan uzaktan öğrenmenin kapsam ve boyutlarının anlaşılması; onun geniş anlamıyla ele alınmasını zorunlu kılar. Bu bağlamda; uzaktan öğrenmenin kapsamını açıklamak için kime, ne zaman, hangi ortamlarda, niçin ve nasıl uygulanır sorularına cevap verilmesi gereklidir.

Uzaktan Öğrenmenin Hedef Kitlesi

Merak, ilgi, ihtiyaçlar bireyleri her zaman araştırmaya ve öğrenmeye yönlendirmektedir. Bu duygu ve düşüncelerin hayat boyu sürdüğü düşünüldüğünde, belli dönemlerde, belli kriterlere göre gerçekleşebilen eğitim sürecinin bireyleri öğrenme konusunda doyuma ulaştırmayacağı savunulabilecek bir gerçektir. Bunun yanında daha önceki bölümlerde değinilmiş olan 21. yüzyıl veri üretimi, enformasyon alışverişi ve bilgi edinme ihtiyacından dolayı öğrenme sistemlerinin sürekli hale getirilmesi bireyler açısından bir zorunluluk haline gelmiştir. Çünkü bilgi, temel tanımıyla, yaşamda edinilmiş deneyimler ve öğrenme yoluyla kazanılmış gerçekler, beceriler ve görüşlerdir (Mayes, 2006). Bu bağlamda, bilgiyi bir olgu hakkında bireysel olarak işlenmiş enformasyon veya enformasyonlar topluluğu şeklinde tanımlamak yanlış değildir. Diğer bir ifade ile bilgi, bilen birey ile bilinen olgu arasındaki ilişkide ortaya çıkmaktadır ve en önemli unsuru içerdiği öznedir (Sarıkaya, 2002). Nitekim, bireylerin ve bireyler nezdinde kurum ve toplumların gelişmesinin tek koşulu, bilgi edinimini sağlayarak gelişim ve değişime açık olmaktan geçmektedir. Bu bağlamda; toplumdaki tüm bireylerin dinamik bir yapıda oluşturulmuş öğrenme ortamlarına ihtiyaçları vardır. Tüm bireyler tanımından kasıt; yaş sınırlaması olmadan bebeklikten yaşlılığa, eğitim seviyesi ön koşulu olmadan her seviyede eğitim almış ya da hiç eğitim almamış bireylere, bir belge alma kaygısı taşımayan ya da bir belge için öğrenme ihtiyacında olan her bir bireydir.

Bu çerçevede bakıldığında uzaktan eğitim disiplinler arası bir alan olarak, farklı disiplinlerle işbirliği halinde, farklı düzey ve yapıda öğrenme ihtiyacını karşılamak isteyen tüm toplumu hedef kitle olarak görür. Bu ihtiyacı bazen zorunlu temel eğitim, lisans, lisansüstü eğitim sistemleri ile çeşitli sebeplerle (maddi, manevi) eğitim alma hakkından örgün eğitim ile yararlanamayanlar için, bazen eğitimini örgün olarak tamamlamış fakat mesleki ilerlemesi için farklı alanlarda kendini geliştirmesi gereken bireyler için formal bir yapı içinde karşılar. Bunun yanında belirli bir konuda eğitimini tamamlamanın yanı sıra farklı bir alanda da uzmanlaşmak isteyen bireyler için de eğitim olanağı sunmaktadır. Diğer bir taraftan herhangi bir hobi ya da ilgi alanına yönelik bir sertifika ya da benzeri informal öğrenme ortamları içerebileceği gibi, okuma yazma öğrenme, evde hijyen sağlama gibi herhangi bir halk eğitimi programı almak isteyen bireylerde uzaktan öğrenmenin hedef kitlesi içindedir (Eby, 2013). Ayrıca, ister formal ister informal ya da non-formal eğitim kapsamında görülürse görülsün, bireylerin belli bir konuda örgün eğitim aldıkları süreç içinde uzaktan öğrenme olanakları ile eğitim konularına destek aldıkları bilinmektedir. Bu bağlamda örgün eğitimi tamamlamak için uzaktan öğrenmeyi kullanan bir kitle olduğu da belirtilebilir.

Özetle cinsiyet, yaş, statü, ön koşul olmadan toplumdaki her bir birey uzaktan eğitimin hedef kitlesini oluşturmaktadır. Uzaktan eğitim çok kültürlülüğü sayesinde herkesin eğitim hakkını elde edebilmesine olanak tanımakta, düşük maliyetleri ile maddiyatı eğitim hakkı için bir ön koşul olmaktan çıkartmakta, zaman ve mekan kısıtı olmamasından dolayı bireylerin çalışmak, aile yönetimi gibi yaşam mecburiyetlerine engel oluşturmamakta, dinamik yapısı sayesinde herkese eşit ve adil eğitim hakkı sunmaktadır. Bu bağlamda uzaktan öğrenmenin hedef kitlesini, bilgi edinmeye devam ederek yaşamdaki varlıklarını anlamlı kılmak isteyen dünyadaki her bir birey oluşturmaktadır şeklinde açıklamak mümkündür.

Uzaktan Öğrenme Hangi Ortamda, Ne Zaman, Nasıl Uygulanır

Uzaktan eğitimin ilk zamanlarından beri en çok öne çıkan özelliği zaman ve mekan kısıtlaması olmamasıdır. Mektup ve gazete gibi en basit iletişim teknolojileri ile başlayan uzaktan eğitimden, 21. yüzyıla kadar geçen süreçte her zaman, basit ya da gelişmiş herhangi bir iletişim teknolojisine erişilebilen her yerde ve her zaman uzaktan öğrenme etkinliklerinden faydalanılabilmektedir. Fakat teknolojinin gelişmesi ile bu genel tanımı da detaylandırmak uzaktan eğitimin kapsamını tanımlayabilmek açısından yararlı olacaktır. Çünkü uzaktan eğitimdeki zaman ve mekan kısıtlamasının olmayışını sadece öğrenen ve öğretmenin farklı mekanlarda olmasına vurgu yaparak açıklamak, bu özelliğin dinamik boyutlarda tartışılarak, büyük resmin ne anlama geldiğinin kaçırılmasına neden olur (Eby, 2013). Ayrıca her yeni teknoloji ile zaman ve mekan bağımsızlığı geliştikçe, uzaktan eğitimden nasıl yararlanılır sorusu da değişmekte ve dönüşmektedir.

İlk dönemlerinde gazete, mektup ile yapılan uzaktan eğitim, bireylerin, istediği yerde ve zamanda, sunulan bilgiye ulaşmasını sağlamaktaydı. İletişim teknolojilerindeki gelişmeye bağlı olarak, uzaktan eğitimde ortaya çıkan ortam çeşitliliği sayesinde öğrenmede dinamik bir yapının sağlanması, istenilen yerde, ihtiyaç duyulan bilgiyi almanın yanı sıra etkileşimli ya da etkileşimsiz, eşzamanlı ya da eş zamansız olarak bilgiye istenilen ve ihtiyaç duyulan zaman ve mekanda, etkili olabilecek şekilde ulaşılabilmesini sağlamıştır. Ayrıca iletişim teknolojisinin işe koşulmasıyla, ulaşılan bilginin, farklı kaynaklardan araştırılarak sağlanmasının yapılmasına, bilginin görüntülü, sesli, hareketli görüntülü ve yazılı içeriklerle farklı şekillerde incelenmesine olanak vermiştir. Bu bağlamda; birey eğitimini sanki bir seminerde uygulamalı öğreniyormuşçasına, derste öğretmenin verdiği bilgiyi dinliyormuşçasına ya da evde kitap okuyormuşçasına istediği mekandan, istediği zamanda ve kendine uygun yöntemle alabilmektedir.

Geleneksel sistemde, eğitim, yapılandırılmış ortamlarda, yapılandırılmış bilgilerin aktarılması ile gerçekleşirken, uzaktan eğitimin ilk dönemlerinde bile, eğitim yapılandırılmış bilginin zaman ve mekandan bağımsız olarak sunulması çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında öğrenme yapılandırılmış ortamların yanı sıra yarı yapılandırılmış ya da yapılandırılmamış ortamlarla da gerçekleşmektedir (Toprak ve Erdoğan, 2012). Nitekim uzaktan eğitimin beşinci dönemini oluşturan e-öğrenme (e-learning) yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış eğitim ortamları ile vurguyu eğitimin verilen bir olgu olması yerine bireyin bilgiyi alarak öğrenmenin gerçekleşmesine çeviren dönem olarak varlığını sürdürmektedir (Kaldoudi, Konstantinidus ve Bamidis, 2010). E-öğrenme, internet tabanlı öğrenme olarak düşünülse de temel olarak kendi içinde de üç gelişim evresine ayrılır (Kaldoudi, Konstantinidus ve Bamidis, 2010). Birinci evre, çoğaltılarak dağıtılabilen multi medya teknolojilerin (video, CD-ROM vb.) kullanıldığı evredir. Sonraki evre, eğitim amaçlı tasarlanan içeriklerin internet teknolojisi ile dağıtıldığı, üçüncü evre ise öğrenenlerin internet teknolojisi kanalıyla kişiselleştirilmiş, dinamik içerikli, etkileşimli öğrenme ortam tasarımlarına erişebildiği dönemi kapsamaktadır. Bu noktadan sonra eğitim mekanı bilgisayar ve internet haline gelmiştir. Ortam çeşitliliği sayesinde zaman ve mekan özgürlüğü ile birlikte bireylerin öğrenme seçenekleri de genişlemiştir. Bu dönemde tüm dünyada değişen öğrenme ihtiyaçlarından dolayı e-öğrenme öne çıkmış ve uzaktan eğitim de dinamik yapısı sayesinde köklü bir değişime uğramıştır. Buna karşın bu süreçte zaman ve mekan bağımsızlığı kavramı genişlemiş fakat bilgisayara ve bilgisayarın olduğu mekana bağlı kalınarak mekan özgürlüğü yine istenen boyutta sağlanamamıştır (Yüzer, 2013).

Bireylerin mobil teknolojiler kanalıyla ve kablosuz internete bağlanma özelliği ile öğrenme içeriklerine ve ortamlarına her zaman her yerde erişim sağlama yöntemi olarak açıklanan mobil öğrenme (m-öğrenme - mobile learning) (Park, Nam ve Cha, 2012), öğrenmede tamamen zaman ve mekan özgürlüğünü bireylere vermiştir. Bu bağlamda m-öğrenme, e-öğrenmenin özelleşmiş, yeni ve bağımsız bir uygulaması olarak ele alınabilir (Cho, 2007). Bununla birlikte kablosuz internet bağlantıları sayesinde etkileşim özelliği öğrenme ortamlarını da bir kat daha bağımsızlaştırmıştır.

Görüldüğü üzere her yeni iletişim teknolojisi ile zaman ve mekan bağımsızlığı gelişmektedir. Önemli olan bu bağımsızlığı geliştirirken bireyleri öğrenme vurgusundan uzaklaştırmamaktır. Bu bağlamda; zaman ve mekan bağımsızlığı açısından düşünülerek tasarlanan öğrenme ortamlarının öğrenmenin doğasında olması gereken güdülemeyi de desteklemesi gerekmektedir. Başka bir deyişle; geliştirilen teknoloji ile zaman ve mekan

bağımsızlığı sağlanırken, öğrenmenin nasıl etkili şekilde gerçekleşeceği konusuna dikkat edilmesi gerekir.

Bomsdorf'un (2005), e-öğrenmenin ileri düzey bir uygulaması olarak açıkladığı, m-öğrenme ile iç içe bir şekilde gelişmiş bir uzaktan öğrenme uygulaması olan, ulaşılabilir öğrenme (u-öğrenme - Ubiquitous learning) mobil araçlar ve öğrenme teknolojileri ile yapılan uygulamalar için kullanılan bir kavramdır ve öğrenmenin etkililiğine vurgu yapar. U-öğrenmenin diğer öğrenme çeşitlerini geliştirdiği nokta, öğrenenlerin hedeflerine olan farkındalıklarından dolayı kişisel tercihleri konusunda ve bilgiye erişim konusunda bilinçli olmalarının yanı sıra öğrenme ortamına elverişli servis sağlayıcıları ile erişim sağlama konusunda da farkındalıkları olmasıdır (Hwang, Yang, Tsai, ve Yang, 2009). Bu durum u-öğrenme için temel unsur olan bağlam farkındalığı olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca Hwang, Lai, ve Wang (2015), bağlam farkındalıklı u-öğrenmenin hedefine ulaşması için, öğrenenin öğrenme etkinliğine eriştiği mekan ve zaman konusunda gerekli bilgilerin öğretmenler ve programı tasarlayanlar tarafından biliniyor olmasının önemini vurgulamaktadırlar. Bunun nedeni bahsi geçen bilgiler sayesinde, öğretmenin öğrenenin durumu hakkında farkındalığı olması ve bu farkındalıkla gerekli müdahaleyi yaparak öğrenenin sınırlılıklarını ortadan kaldıracak bireysel ihtiyaçlarını mobil teknolojilerle öğrenene ulaştırabilecek yapıyı sağlamasıdır. Bu şekilde öğrenenlere etkileşimli bir iletişim ortamının sağlanması ile kendilerine uygun şekilde doğru bilgiyi, istenilen yerde ve zamanda almaları olanağı verilmiş olur (Yüzer, 2013).

Bu açılarından değerlendirildiğinde, uzaktan öğrenme bireyin öğrenmeye ihtiyaç duyduğu ve hazır olduğu yerde ve zamanda, kendine uygun olan yöntemi sağlayabildiği aracı kullanarak, etkili şekilde eğitim alabilmesi olarak yorumlanabilir. Bunun en önemli kanıtı olarak öğrenen merkezli yaklaşımı benimseyen uzaktan eğitimin, öğrenenlerin kişisel öğrenme ihtiyaçları ile ilgili programlarının düzenlenmesinde, kendilerinin merkezde olmaları gösterilebilir (Erdem ve Demirel, 2002; Weimer 2002; Wolk, 2010). Nitekim Bozkurt (2001) da “*Siz okula gitmiyorsanız, okul sizin ayağınıza geliyor.*” ilkesini benimseyen uzaktan eğitimin, bilimsel bilgi ve teknolojinin çerçevesini belirlediği enformasyon toplumuna bir ayrıcalık kazandırdığını savunmuştur. Benzer şekilde Winner'ın (2002), klasik yazı tahtası, kitap ve sözel etkileşimin sağlandığı dört duvarın yerine, iletişim teknolojileri yoluyla sunulan malzemeler kullanılarak, her yerde, her zaman öğrenim gerçekleştirmek eğitimi özgürleştirmektedir söylemi bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Tüm dünyadaki teknolojik gelişmeleri ve öğrenme ihtiyaçlarını yakından takip ederek, işleyişinde sürekli değişiklikler

yapılması, uzaktan öğrenme ne zaman, nerede ve nasıl yapılır sorularına yeni cevaplar sunulmasını ve kapsamının dinamik bir yapıda değişmesini sağlamaktadır. Bu dinamik yapı uzaktan öğrenmenin en önemli yanıdır.

Uzaktan Öğrenme Neden Tercih Ediliyor?

Uzaktan öğrenmenin kapsamını tam olarak tanımlayabilmek için tüm bu soruların yanında bireylerin niçin uzaktan öğrenmeyi tercih etme eğiliminde olduğuna da cevap vermek gereklidir.

Eğitimde meydana gelen tüm bu paradigma değişikliklerinin sebebi bireylerin öğrenme ihtiyaçlarının değişmesinden kaynaklanmaktadır. Enformasyon toplumu olarak tanımlanan 21. Yüzyılda gündelik ve profesyonel hayatın her alanına üretim sayısı dakikada yüzbinleri bulan bilgi şekil vermektedir (Şentürk, 2008). Bu bağlamda; enformasyon toplumu döneminde, bireyin gelişim süreci için verilerle karşılaşma, enformasyona ulaşma ve bilginin edinimi temel unsurlar olarak görülebilir. Verinin enformasyona dönüşmesi, işlenmesi ve düzenlenmesi ile gerçekleşirken, enformasyonun bilgiye dönüşmesinde yorumlama ve işe yarar hale getirme becerisi önem kazanmaktadır. Bilginin oluşumunda ise önceki diğer iki başlığın ötesinde öznenin varlığı ve onun bilgiye olan ihtiyacı en önemli unsurlardır (Yüzer, 2012). Bu çerçevede, toplumun aktif noktası, eğitilmiş, nitelikli ve donanımlı bilgi işçileri olarak nitelendirilen öğrenmeyi bilen bireyler haline gelmiştir (Drucker, 1994).

Enformasyon toplumu olarak tanımlanan yeni toplum düzeninin temsiliyetini dijital iletişim teknolojileri, bu teknolojileri kullanabilen nitelik açısından gelişmiş beyin gücüne sahip insan sermayesi ve bu iki unsurun yön verdiği küresel ekonomi üstlenir. Enformasyon toplumu olgusunun oluşumunun bu denli hızlı oluşmasının nedeni, bu temsiliyetlere bağlı olarak bilgi üretim hızı ile eşzamanlı gelişen dijital teknolojilerin gelişim hızı ve toplumların bu hıza kolayca adapte olmasıdır. Bu yeni toplum düzeninde bu adaptasyonu sağlayan gelişmiş beyin gücü üretime yüksek bir oranda katılarak ekonomide etkinlik göstermektedir. Çünkü enformasyon toplumunda üretim, temelini bilgiden almakta ve bu bilginin paylaşarak geliştirilmesi ile gerçekleşmektedir. Bu sebeple, geleneksel ve genel eğitim yaklaşımının benimsendiği sanayi toplumunun tersine enformasyon toplumunda, bireyin serbest düşünme ve kendi yeteneklerini ortaya çıkarabilmesini sağlayacak eğitimin bireyselleşmesi ve sürekliliğinin artırılması üzerinde durulur (Şentürk, 2008).

Bu bağlamda, 1990'lı yıllara kadar farklı uygulamalara rastlansa da, süregelen öğrenmenin ve düşüncenin bireyselliğini dikkate almayan bir kültürün destekleyicisi eğitim

yaklaşımından vazgeçerek, bireyselliği ve beyin gücünü ön plana çıkaran bir eğitim yaklaşımına geçmek küresel gerçekle örtüşmektedir (Keyder, 1996). Küreselleşme sürecine ya da enformasyon toplumuna uyum sağlayabilecek bilgi işçilerinden oluşan bir toplum yaratma gerekliliği, sadece diploma veren eğitim sürecinin işlevselliğinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Bunun bir nedeni de 21. yüzyılda düşük vasıf gerektiren ve gelişim gerektirmeyen birçok iş, teknoloji ile otomasyona bırakılmıştır. Bu bağlamda bireylerin daha çok eleştirel ve düşünsel işlerde çalışıyor olması, daha yoğun ve sürekli bir eğitim içinde olmalarını gerektirmektedir. Ayrıca hayatın bir döneminde, okulda kazanılmış olan bilgi ve becerilerin geçerlilik süresi kısalmıştır. Bunun yanında toplumsal mekanizmalarda olması gereken demokratikleşmenin sonucu olarak, maddi ve manevi yönden farklılıklar gösteren toplumun her kesimi aynı eğitimi alma hakkına sahip olmalıdır. Çünkü bilginin evrenselleşmesi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde bilgiye ulaşmanın birçok yolu varken, kişilerin çeşitli maddi ya da manevi sınırlılıklar yüzünden eşit eğitim haklarına sahip olmamaları adil değildir. Buna karşın bir tür kitle üretim aracı olarak belirli ön koşulları bulunan okullar ve eğitim sistemi, bu ihtiyaçları karşılayamamaktadır (Taşçı, 2001). Nitekim Yurdabakan (2002), bireylerin dinamik bir yapıda dönüşümünü sürdüren enformasyon toplumuna adaptasyonunun, bireylerin niteliklerini geliştirmeye yönelik, bireysel alanlara hitap eden bilgi, beceri ve deneyimi onlara sunan, yaşam boyu öğrenme alışkanlıkları ile gerçekleşebileceğini savunmaktadır. Bu noktada eğitim yaklaşımı belirleyici olmaktadır. Zaten enformasyon toplumunun gelişimini sağlayan dijital iletişim teknolojilerindeki değişim kalıplaşmayı ve bu anlamdaki sistemleşmeyi geçersizleştirdiği için, kendini sürekli yenileyebilen farklı bir öğrenme paradigmasının tasarımı kaçınılmaz bir noktaya getirmiştir (Sezal, 2001).

Bu paradigma değişimi her ne kadar enformasyon toplumu ile 2000'li yıllarda ortaya çıkmış gibi görünse de; bu değişikliğin gerekliliği ilk olarak 1970 yılında basılan okulsuz toplum kitabında telaffuz edilmiştir. Illich (2009), 1970'li yıllarda okulların, varlıklı ulusların tüketimi tetikleyen, doğal değerler yerine kendi değerlerine ve düzenlerine uyum sağlayan toplumlar oluşturmak amacıyla sistemlerini sürdürdüklerini belirtmiştir. Illich okulsuz toplum kitabında, sürdürülen sistem sebebiyle okullarda eğitim alanların, eleştirel düşünme yapılarının geliştiği, araştırma temelli dünya insanı olmak için özgür bırakılmak yerine, uzmanlaşma adı altında tek yönlü ve ezberci bir eğitimle karşı karşıya bırakıldıklarını vurgulamıştır. Bu şekilde devam eden öğretim etkinlikleri ile okulların var olan düzenin benimsenmesi, otoriteye bağlılığın artması ve bu bağlamda toplumların sınıflara ayrılarak, hiyerarşinin yasallaşmasına destek veren kurumlar olduğunu savunur. Illich'e göre; öğrenme ve öğretme olguları bu

sistemde etkinliklerine devam eden okullarla bir arada kullanılmamalıdır. Ayrıca, okulda alınan eğitim boyunca kişinin kazandığı başarı seviyesine dayanan ayrımlara son verilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Kişinin özellikle profesyonel yaşamında ve bunun yanı sıra tüm yaşamı boyunca bazı açılardan sadece okulda aldığı eğitimin rakamsal sonuçlarına göre değerlendirilmesi okul dışındaki tüm sosyal ve akademik öğrenmeleri yok saymaktır ve bu durum birçok sorunu beraberinde getirebilir. Nitekim okuldaki eğitim; öğrenen, öğretene ve öğretilen olguları açısından değerlendirildiğinde, öncelikle öğretene konu, sonrasında da öğretene aktardıkları merkezinde devam etmektedir. Bu bağlamda rakamsal sonuçlara odaklanmış ve edilgen bir konumda bulunan “öğrenen”, bilginin aktarıcısı olan “öğretene” sunduğu kadar bilgiyi edinir. Böyle bir sistem içinde yetişen bir birey, profesyonel yaşamında da etken olma özelliğini kaybeder. Edilgen bir birey olmak, sadece gençken sahip olunan okul süreçleri ile değerlendirilmek, 2000’li yıllarda sözü edilen enformasyon toplumunun üyesi olmaktan uzaklaşmayı da beraberinde getirir. Bu açıklamalar çerçevesinde okul ve sadece okulda sağlanan öğrenme süreci bireylerin eleştirel düşünme becerilerinden ve yaratıcılığında uzaklaşmasına neden olan bir olgu haline gelmektedir.

İnsanların her birinde öğrenme isteği ile birlikte doğal olarak araştırmacılık da gelişmektedir. Bu gelişim ancak sürekli sağlanan iletişim süreçleri ile mümkün olmaktadır ve belirli sürede sağlanan bir eğitim ile sağlanamaz. Nitekim, yine okulsuz toplum kitabında Illich (2009), 1970 yılında bu fikri savunarak okulların yerine geniş iletişim ağlarının kurulmasını önerir. İsteyenin, istediği bilgiyi, direkt olarak ulaşabileceği konunun uzmanından öğrenebileceği bir sistem sağlanmalıdır. *“Kafaları ansiklopedik bilgilerle doldurmak yerine; istenilen, ilgi çeken her şeyin öğrenilebileceği ve öğrenmenin, belirli zamanlara sıkıştırılmak yerine tüm yaşama yayıldığı sistemler kullanılmalıdır. Bu uzaktan eğitimin basit bir tanımlamasıdır.”* 70’li yıllarda bile savunulan bu düşünce, 2000’li yıllarda, dijital iletişim teknolojilerinde meydana gelen değişime uyum sağlama gerekliliği ve yeni bir eğitim paradigması ihtiyacı içinde olan bireyler için uzaktan öğrenmeyi öne çıkarmaktadır.

Özetle; uzaktan öğrenme, tam da ihtiyaç olduğu gibi, bireylerin kendi öğrenmelerini, bireysel ihtiyaçları, yaşamsal hedefleri ve istekleri doğrultusunda geliştirmek istedikleri bilgi alanları, ilgi ve becerileri çerçevesinde; araç (medya, materyal), zaman, mekan vb. sınırlamalarla kısıtlanmadan; yüksek seviyedeki öğrenen ve öğretene etkileşimi ile sağlanan iletişim etkinliklerini, çok kültürlü, demokratik, esnek, açık ve erişilebilir olarak tasarımlarının yanında teknoloji desteği ile öğrenme ve iletişim etkinliklerini, farklı felsefi yöntem ve düzeylerde bütünleştirerek yönetmeleridir (Eby, 2013).”

Uzaktan öğrenme, hızlı değişen ve ilerleyen teknoloji ile donatılmış ve bu gelişime uyum sağlayan, bireylere analitik düşünme ve sorgulama yeteneği kazandıran, dünya gerçeklerini algılayarak bireylerin gerekli değişimleri edinmelerine olanak veren dinamik bir yapıya sahip olduğu için tercih edilen eğitim sistemidir.

Bu çerçevede gelecekte geleneksel yerleşke okul program ve derslerin yerini tamamen uzaktan öğrenme sistemlerinin alması ve ulusların okulsuz topluma yöneleceği düşünülmektedir (Özkul, 2008). Buna karşın kendini güncellemeyen güncellemeyi ret eden geleneksel kurumlarsa yok olmaya mahkûm olacaklardır.

Sonuç

21. yüzyıl, özellikle dijital iletişim teknolojileri ile verilere ulaşmanın yoğun ve hızlı değişimleri ve gelişimleri beraberinde getirdiği, sürekli hale gelen iletişim ve seviyesi yükselen etkileşim ile paylaşılan bilimsel bilginin çevresinde gelişen bir çağ olarak tanımlanmaktadır. Bu dönemde toplumlarda, çerçevesi belirlenmiş kurallara, kısa vadeli hedeflere bağlı sürdürülen merkezîyetçi uygulamalara, çok yönlü olmayan yaklaşımlara bağlı kalan tüm sistemler kuşkusuz değerini kaybedecektir (Şentürk, 2008). Bireylerin ve bu bağlamda toplumların yaşamlarını direk olarak etkileyen eğitim sisteminde de bu bağlamda değişiklik yaşanılması kaçınılmazdır.

Geleneksel eğitimdeki gibi belirli bir sürede, belirli bir yerde bulunarak, sadece belirli konular üzerine verilen eğitimler ve çıktıları gerçek yaşamda karşılık bulmayan öğrenme uygulamaları 2000’li yılların gerçek yaşamındaki öğrenme ihtiyaçlarına uymamaktadır. Çünkü tüm dünyada bilginin evrenselleşmesi ve dijital iletişim teknolojileri ile sürekli paylaşılmasından dolayı öğrenme bir iletişim sürecine dönüşmüştür. Ayrıca bilgiye ulaşmanın sınırsız olanaklarının olduğu 21. yüzyılda demokratik, eşit, adil, esnek, sürekli ve bireyselleştirilebilen öğrenme ortamlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu bağlamda, dinamik bir yapı içinde gelişen, öğrenme ihtiyaçlarını karşılamak isteyen hiçbir bireyin maddi ya da manevi, zamansal ya da mekansal sebepler yüzünden bu haktan yoksun kalmayacağı, demokratik, adil, eşit ve esnek olmasının yanında; dijital iletişim teknolojilerindeki gelişmeleri takip edip uyum sağlayarak bireyselliğe olanak veren ve sürekliliği sağlayan bir eğitim sistemi olarak uzaktan öğrenme öne çıkmaktadır.

Bu araştırma kapsamında dijital iletişim teknolojileri bağlamında uzaktan öğrenmenin amacı; öğrenme ihtiyacı içinde olan her bir bireyin, zaman ve mekan sınırlaması olmadan, bireyselleştirilebilen öğrenme ortamları ile sürekli olarak öğrenenler ve diğer öğrenenlerle

etkileşim içinde, bilgiye ulaşabileceği iletişim süreçlerini oluşturmak olarak açıklanabilir. Konusu ise bu iletişim süreçlerinin iletişim teknolojilerini işe koşarak tasarlanmasıdır. Konusu ve amacının iletişim süreçlerinin oluşturulması ve tasarlanması olmasından dolayı iletişim teknolojilerinde meydana gelen her bir gelişim ve değişim ile uzaktan öğrenmenin özellikleri zenginleşmekte ve kapsamı gelişmektedir. Bu çerçevede; dijital iletişim teknolojileri bağlamında dinamik şekilde değişimine devam edecek olan uzaktan öğrenmenin kapsamı; öğrenenin öğrenme ihtiyaçları bağlamında oluşturduğu ve geliştirdiği tüm iletişim süreçlerinin yürütülmesi şeklinde tanımlanabilir.

Öneriler

Çalışmanın gerçekleştirildiği yıl ortaya çıkan Covid-19 pandemi sürecinde gerçekleştirilen acil uzaktan eğitim (emergency remote education) uygulamaları uzaktan eğitimin genel kapsamının dışında; salgının tüm dünyada hızla yayılması sebebiyle alınan acil önlemler çerçevesinde temel eğitime devam edilebilmesi için kurumların ön hazırlık yapmadan uzaktan eğitim etkinliklerinin işe koşulmasıyla gerçekleştirilen etkinliklerdir. Bu sebeple, bu dönemde yapılan eğitimler açık ve uzaktan eğitimin genel kapsamı içinde değerlendirilmemiştir. Buna karşın pandemi sürecinde gerçekleştirilen çeşitli uzaktan eğitim uygulamaları sonrası tüm dünyanın eğitime bakış açısının ve bu bağlamda uzaktan eğitimin genel kapsamının da değişeceği kesindir. Bu bağlamda pandemi süreci ve yeni normal olarak adlandırılan pandemi sonrası dönem için;

- Pandemi sürecinde yapılan uzaktan eğitim uygulamalarının etkililiği ve verimliliğinin incelenmesi,
- Pandemi öncesi ve yeni normalde gerçekleştirilen uygulamalar bağlamında tanımlanan açık ve uzaktan öğrenmenin kapsamının karşılaştırılması,
- Pandemi sürecinde örgün eğitimin sürdürülmesi için gerçekleştirilen uygulamaların, uzaktan eğitimin örgün eğitimdeki rolüne etkisinin değerlendirilmesi,
- Yeni normalde uzaktan eğitimin, örgün öğrenme etkinliklerine nasıl adapte edileceği konularının araştırılması önerilmektedir.

Kaynakça

Ahmed, A. K. (2013). Teacher-centered versus learner-centered teaching style. *Journal of Global Business Management*, 9(1), 22.

Aydın, C. H. (2011). *Açık ve uzaktan öğrenme: Öğrenci adaylarının bakış açısı*. Ankara: Pegem.

Bomsdorf, B. (2005). Adaptation of Learning Spaces: Supporting Ubiquitous Learning in Higher Distance Education. *Mobile Computing and Ambient Intelligence*. <https://www.semanticscholar.org/paper/Adaptation-of-Learning-Spaces%3A-Supporting-Learning-Bomsdorf/85b86ce32750defca68419d25d3d9559efb44aeb#citing-papers>

Baumeister, R. F., ve Leary, M. R. (1997). Writing narrative literature reviews. *Review of General Psychology*, 1(3), 311-320.

Bozkurt, V. (2001). Enformasyon toplumu ve eğitim. *Türk Dünyası Araştırma Vakfı, Bilgi ve Toplum*, 4 (3), 15-22.

Bozkurt, A. (2019a). Intellectual roots of distance education: A progressive knowledge domain analysis. *Distance Education*, 40(4), 497-514. <https://doi.org/10.1080/01587919.2019.1681894>

Bozkurt, A. (2019). From distance education to open and distance learning: a holistic evaluation of history, definitions, and theories. In Sisman-Ugur, S., ve Kurubacak, G. (Eds.), *Handbook of Research on Learning in the Age of Transhumanism* (pp. 252-273). Hershey, PA: IGI Global.

Cho, S. K. (2007). Current status and future of mall. *Multimedia Assisted Language Learning*, 10 (3), 197-211.

Connelly, L. M. (2016). Trustworthiness in qualitative research. *Medsurg Nursing*, 25(6), 435-437.

Douglass, B. G., ve Moustakas, C. E. (1985). Heuristic inquiry: The internal search to know. Center for Humanistic Studies. <https://doi.org/10.1177/0022167885253004>

Drucker, P. F. (1994). *Yeni Gerçekler*. (B. Karanakçı, Çev.). (4. Baskı). Ankara: İş Bankası Yayını.

Duckworth, E. (2009). Helping students get to where ideas can find them. *The New Educator*, 5(3),185-188.

Eby, G. (2013). *Uzaktan eğitim (uze) ortam tasarımı: yazılım mühendisliği yaşam döngüsü yaklaşımı*. Ankara: Kültür Ajans Yayınları.

Erdem, E., ve Demirel, Ö. (2002). Program geliştirmede yapılandırmacılık yaklaşımı. Constructivism in curriculum development. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 81-87.

Güçlü, N., ve Sotirofski, K. (2006). Bilgi Yönetimi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Güz, 4 (4), 351-371.

Hwang, G. J., Yang, T.C., Tsai, C.C. ve Yang, S. J. H. (2009). A context-aware ubiquitous learning environment for conducting complex experimental procedures. *Computers & Education*, 53 (1), 402-413.

Hwang, GJ., Lai, CL. ve Wang, SY. (2015). Seamless flipped learning: a mobile technology-enhanced flipped classroom with effective learning strategies. *J. Comput. Educ.* 2, 449–473 <https://doi.org/10.1007/s40692-015-0043-0>

Illich, I. (2009). *Okulsuz Toplum*. (Çev. M. Özyay). İstanbul: Şule Yayınları.

Kaldoudi, E., Konstantinidis, S. ve Bamidis, P. D. (2010). Web advances in education: Interactive, collaborative learning via Web 2.0., Tzanavari, A. ve Tsapatsoulis, N. (Eds.), *Affective, Interactive and Cognitive Methods for e-learning Design: Creating an Optimal Education Experience*, Hersher, PA: Information Science Reference.

Kesim, M. (2007). E-öğrenme: Bir harften öte paradigma değişimi ve herkes için her zaman her yerde öğrenme. Aktan, C. C. (Eds.), *Değişim Çağında Yükseköğretim Global Trendler-Paradigmatal Yönelimler*. İzmir: Yaşar Üniversitesi.

Keyder, Ç. (1996). *Ulusal kalkınmacılığın iflası* (2. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.

Khan, B. H. (1997). *Web-based instruction*. Englewood Cliffs, NJ: Educational Technology.

Kitzinger, J. (1995). Qualitative research: Introducing focus groups. *Bmj*, 311(7000), 299-302.

Kvale, S. (1994). *Interviews: An introduction to qualitative research interviewing*. Sage Publications, Inc.

Liu, G. Z. ve Hwang, G. J. (2009). A key step to understanding paradigm shifts in e-learning: Towards context-aware ubiquitous learning. *Research Express@NCKU – Articles Digest*, 10 (5), 1-4.

Mayes, T. (2006). Theoretical perspectives on interactivity in e-learning. Juwah, C. (Eds.), *Interactions in Online Education: Implications for Theory and Practice*. New York, NY: Routledge.

Mishra, P., Koehler, M. J., ve Kereluik, K. (2009). The song remains the same: Looking back to the future of educational technology. *TechTrends*, 53(5), 49. <https://doi.org/10.1007/s11528-009-0325-3>

Moore, M. ve Kearsley, G. (2012). *Distance education: A system view of online learning*. (Third Edition). Belmont, CA: Wadsworth.

Moustakas, C. E. (1990). *Heuristic research: Design, methodology, and applications*. Newbury Park, CA: Sage.

Özkul, A. E. (2008). *Dünyada ve Türkiye’de uzaktan eğitimin bugünkü durumu*. Uluslararası Uzaktan Eğitim Konferansı. Maltepe Üniversitesi, İstanbul.

Park, S. Y., Nam, M. W. ve Cha, S. B. (2012). University students’ behavioral intention to use mobile learning: Evaluating the technology acceptance model. *British Journal of Educational Technology*, 43 (4), 592-605.

Race, P. (1998). *500 Tips for open and flexible learning*. London: Kogan Page.

Rushby, N. (2013). The future of learning technology: some tentative predictions. *Educational Technology & Society*, 16(2), 52-58.

Sarıkaya, M. (2002). Asimetrik bilgi çerçevesinde müzayedeler. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 3 (2), 99-110.

Sezal, İ. (2001). Eğitimin dünü, bugünü, yarını: Bir düşünce egzersizi. *Bilgi ve Toplum*, 2 (3), 71-86.

Şentürk, Ü. (2008). Enformasyon toplumunda eğitimin yeri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Yaz, (3), 487-506.

Strauss, A., ve Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research*. Sage publications.

Taşçı, C. N. (2001). N’olacak bu eğitimin hali. *Bilgi ve Toplum*, (3), 59-68.

The World Association for Online Education (WAOE) (2006). *What is WAOE?*. <http://www.waoe.org/> (Erişim tarihi: 21.08.2020)

Topa Çiftçi, G. (2018). Hizmet İçi Eğitim Bağlamında Yapılan İletişim Eğitimlerinde Alternatif Bir Yöntem Olarak Yeni Medya Platformlarından Blog Kullanımı . *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (2), 39-61 .
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/aksos/issue/39204/459717>

Toprak, M. ve Erdoğan, A. (2012). Yaşam boyu öğrenme: Kavram, araçlar ve uygulama. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (2), 69-91.

Weimer, M. (2002). *Learner-centered teaching*. San Francisco: Jossey Bass.
http://www.dartmouth.edu/~physteach/ArticleArchive/Weimer_excerpt.pdf (Erişim tarihi: 01.08.2020)

Winner, L. (2002). *Siberliberter söylemler ve cemaatin başarısı*. (M. Küçük, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Wolk, R. (2010). Education: the case for making it personal. *Educational Leadership*, 67(7), 16-21.

Yurdabakan, İ. (2002). Küreselleşme konusundaki yaklaşımlar ve eğitim. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, (6), 61-64.

Yüzer, V. T. (2013). *Uzaktan Öğrenmede Etkileşimlilik*. Ankara: Kültür Ajans Yayınları.

Yazar Hakkında

Gaye TOPA ÇİFTÇİ

Dr. Öğretim Üyesi Gaye TOPA ÇİFTÇİ, lisans eğitimini 2007 yılında Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Fransızca Öğretmenliği bölümünden mezun olmasının ardından 2010 yılında Anadolu Üniversitesi Uzaktan Eğitim Anabilim Dalında “IPTV’nin Uzaktan Eğitimde Kullanılabilirliğine İlişkin Bir Delphi Çalışması” başlıklı tezi ile yüksek lisans eğitimini tamamladı. Doktora eğitimine Akdeniz Üniversitesi İletişim Anabilim Dalında devam eden yazar “Dijital Tabanlı Hizmet İçi İletişim Eğitimleri: İletişim Eğitimi Blog Tasarımı Üzerine Bir Model Önerisi” başlıklı tezi ile 2017 yılında doktor ünvanını aldı. 2017 yılından beri Alanya Hamdullah Emin Paşa Üniversitesi İletişim ve Tasarım Bölümünde görev yapmakta ve aynı zamanda kitle iletişimi, dijital iletişim teknolojileri, uzaktan eğitim ve yeni medya konularında araştırmalarına devam etmektedir.

Posta adresi: Alanya Hamdullah Emin Paşa Üniversitesi Cıkçilli Mah., Saraybeleni Cad. No:7, 07400
Alanya/Antalya
Tel (İş): +90 242 513 69 69
GSM: +90 555 689 4553
Eposta: gayetopa@gmail.com